

**TIZIMLI AHAMIYATGA MOLIK BANKLAR FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya akademiyasi dosenti

Sattarov Odiljon Berdimurodovich

Tel:998957108707

E-mail:sattarov571@gmail.com

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya akademiyasi magistranti

Julliev Jamshid Olim o'g'li

Tel:998958107707

E-mail:Jamshid7707@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Oxirgi yillarda rivojlangan davlatlarda katta ahamiyatga ega bo'lib borayotgan nokredit xarakterdagi mijozlarga bank xizmatini ko'rsatish daromad manbasining muhimligi bo'yicha ikkinchi hisoblanadi. Odatda bu daromadlarni komission daromad deyiladi. Xizmatlarga to'lov, komission mukofot ko'rinishida olinadi. Komission mukofot hamma qilinadigan operatsiya yoki shartnoma summasidan foiz ko'rinishida o'rnatiladi.

Bank xizmatlari juda ham xilma xildir va doimo har xil yangiliklar bilan to'ldirib boriladi. Bankka komission daromad keltiruvchi asosiy xizmatlarga quyidagilarni kiritish mumkin: yuridik va jismoniy shaxslarning hisob-kitob kassa xizmatlari, plastik kartochkalar bilan operatsiyalar, bank kafolatlarini berish, mijozlarning valyuta shartnomalaridagi bank xizmatlari, qimmatli qog'ozlar bozoridagi brokerlik xizmatlar va boshqalar.

Kalit so'zlar: yuridik, xabarlar, telekommunikatsiya, marketing, auditor, transport, aktivlar, jarima, penyalar, mijozlar, obligatsiyalari va boshqa qimmatbaho qog'ozlar, xarajatlar.

Hozirgi paytda banklar umumiy daromadlari hajmida komission daromadlarning o'sganligini ko'rishimiz mumkin. Bu faqatgina foiz marjasi darajasining qisqargani va moliya bozoridagi daromadlaridan tashqari, komission daromadlarining foizli daromadlarga nisbatan barqarorligi bilan bog'liq.

Bundan tashqari bank chet el valyutasidagi vositalarni qayta baholash orqali ham daromad olishi mumkin. Agar chet el valyutasi kursining oshishi, shu valyutadagi nominallashtirilgan bank aktivlari oshiradi va aksincha, chet el valyutasi kursining pasayishi, shu valyutada nominallashtirilgan aktivlarning tushishiga olib keladi. Valyuta kursining katta tebranishi va bankning valyuta bozoridagi yuqori aktivligi sharoitida, bu daromadlar bankning operatsion daromadlari tarkibida muhim hissaga ega bo'lishi mumkin. Bank faoliyati tahlili

Qo'shimcha faoliyatdan daromadlar bank daromadlari tarkibida unchalik katta ulushga ega emas. Ular o'z ichiga nobank xarakterdagi xizmatlar ko'rsatishdan, korxonalar va tashkilotlar faoliyatida ishtirok etishdan, ijaraga berish va binoni realizatsiya qilishdan va boshqalardan daromadlar oladi.

Bank yordamchi bo'limlarning tijorat faoliyatidan qo'shimcha daromad olishi mumkin. Masalan, agar bank shaxsiy reklama xizmatiga ega bo'lsa, o'z mijozlariga reklama xizmatlarini ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, boshqa xizmatlar ham faqatgina bank faoliyatini ta'minlashga emas, balki mijozlarga pullik xizmat ko'rsatishlari ham mumkin. Bular yuridik, xabarlar, telekommunikatsiya, marketing, auditor, transport va boshqa xizmatlar bo'lishi mumkin.

Bank asosiy va qo'shimcha faoliyat daromadlaridan tashqari, boshqa daromadlar kategoriyasiga kiruvchi boshqa daromadlar ham oshishi mumkin. Ular:

- jarima, penyalalar, mijozlardan olinadigan jarimalar,
- ortiqcha tushumlarning kassaga tushishi;
- zaxira summasini qayta tiklash;
- hisobot yilida tushgan yoki aniqlangan o'tgan yilgi daromadlar;
- daromadga soliq ortiqcha to'laganligi uchun budjetdan mablag' qaytarish va boshqalar.

Yuqorida ko'rib chiqilgan daromad turlarini jadval ko'rinishida quyidagicha ifodalash mumkin:

1-jadval

Bank faoliyati turi bo'yicha daromadlar guruhi

Bank faoliyati turlari	Daromad turlari
1	2
Ssuda operatsiyasi	• kredit berganlik uchun foiz veksellar bo'yicha foizli daromad • o'tgan yilgi kredit operatsiyalari bo'yicha daromad
Diskont operatsiyasi	• faktoring va forfeyting operatsiyalari bo'yicha diskont daromad
Qimmatli qog'ozlar bilan operatsiya	• uzoq muddatli majburiyatlarga qo'yilmalardan daromad • qimmatli qog'ozlarni qayta sotishdan daromad • qimmatli qog'ozlar bilan bo'ladigan operatsiyalardan olinadigan boshqa daromadlar
Kafillik faoliyati	• berilgan kafolatlar bo'yicha olingan komissiyalar
Depozit operatsiyalari va mijoz topshirig'i bo'yicha operatsiyalar	• kassa operatsiyasi; inkassatsiya operatsiyasi; • hisob-kitob operatsiyalaridan olinadigan komissiya

Valyuta operatsiyasi	• chet el valyutasida bo'lgan operatsiya bo'yicha daromad • forvard, fyuchers, svop, opsiyon operatsiyalarini o'tkazishdan daromadlar
Bank faoliyatining boshqa yo'nalishi	•• mulkni ijaraga berishdan daromad lizing • operatsiyalaridan daromad axborot xizmatlaridan daromad • jarima, penyalar va boshqalar

Tijorat banklari daromadlarini tahlil qilishda dastavval ularning tarkibi va dinamikasi o'rganiladi. Bu o'z navbatida bank daromadlariga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash imkoniyatini beradi.

2-jadval

«B» bankning daromadlari tarkibi va dinamikasi (yil boshiga)

№	Olingan daromadlar	O'tgan yil		Joriy yil		O'zgarishi	
		qoldig'i mln. so'm	Salmog'i %	qoldig'i mln. so'm	Salmog'i %	mln. so'm	ulushi %
1	Kreditlardan olingan daromadlar	5372	45,0	5123	42,5	-249	-4,6
2	O'zRMB va boshqa banklardagi hisobvaraqlar bo'yicha daromadi	0	0,0	0	0,0	0	0,0
3.	Davlat obligatsiyalaridan olingan daromadlar	5,5	0,05	5,5	0,05	0	0,0
4.	Qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalardan olingan daromadlar	20,7	0,2	26,5	0,2	5,8	28,0
5.	Sotib olingan debitorlik qarzlari-faktring	3,6	0,03	1,8	0,01	-1,8	-50,0

	operatsiyasidan olingan daromadlar						
6.	Lizingdan olingan daromadlar	293,1	2,5	390,4	3,2	97,3	33,2
	Jami foizli daromadlar:	5694,9	47,7	5547,2	46,1	-147,7	-2,6

«B» bank o'tgan yilda 11938,9 mln. so'm daromad olgan. Uning 6244,0 mln. so'mi, ya'ni 52,3 foizini foizsiz daromadlar va 5694,9 mln. so'mini, ya'ni 47,7 foizi foizli daromadlar tashkil etgan.

Joriy 2011-yilda oldingi yilga nisbatan olingan jami daromad 12040,2 mln. so'mga teng bo'lgan. Ushbu yilda bankning daromadlari 101,3 mln. so'm, ya'ni 0,8 foizga o'sgan.

Foizli daromadlarning asosiy qismini berilgan kreditlar uchun olingan foiz daromadlari tashkil etgan bo'lsa foizsiz daromadlar asosan vositachilik va boshqa xizmatlardan kelib tushgan.

Joriy yilda foizli daromadlarning 147,7 mln. so'm (2,6%)ga, kreditlardan olingan daromadlarning 249 mln.so'm (4,6%) ga kamayib ketganligi ushbu bankning kredit siyosatida jiddiy kamchiliklar mavjudligini bildiradi. Bundan tashqari, ushbu holatga bankning foiz siyosati ham ta'sir etishi mumkin.

Markaziy va boshqa banklardagi, hisobvaraqlar bo'yicha daromadlarning yo'qligi, ushbu bank tomonidan boshqa banklarga daromad olish maqsadida depozit mablag'lari qo'yilmaganligini bildiradi.

Davlat obligatsiyalari va boshqa qimmatbaho qog'ozlarga qilingan investitsiyalaridan olgan daromadlari juda kam ulushni tashkil etadi. Bu holat, bank aktivlarida qimmatbaho qog'ozlarga qilingan investitsiyalarning juda oz miqdorni tashkil etishi bilan izohlanadi. Keyingi davrda bankning lizing operatsiyalari va ulardan olingan daromadlar miqdorining oshib borishi kuzatiladi. Ushbu operatsiyalardan bankning joriy yilda olgan daromadlari, o'tgan yilga nisbatan 33,2 foizga oshgan. Foizsiz daromadlarning asosiy qismi ko'rsatilgan xizmatlardan kelib tushgan bo'lib, uning asosiy qismini esa mijozlarga hisob-kitoblarda vositachilik evaziga hosil bo'lgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bank kelgusi davrda o'zining kredit va foiz siyosatini tubdan qayta ko'rib chiqishi, ko'proq daromad keltiradigan faktoring va lizing operatsiyalarini kengaytirishi va investitsion siyosatiga ham o'zgartirishlar kiritishi lozim bo'ladi.

Shuni alohida qayd etib o'tishimiz lozimki, banklarining faoliyati nihoyatda keng qamrovli va xilma xildir.

So'nggi vaqtlarda bank ishiga kiritilayotgan muhim yangiliklardan biri kredit kartochkalarini qo'llash, ishbilarmonlar firmalarga zamonaviy xalqaro andozalar asosidagi buxgalteriya xizmatlarini ko'rsatish, faktoring operatsiyalari, ijarani moliyalashtirish, yevro-dollar bozoridagi operatsiyalarda ishtirok etish favqulotda holatlarda pul hujjatlarini inkassatsiyalash uchun abonent yashiklari tizimidan foydalanish va boshqalar.

Dunyo miqyosda tan olinayotgan eng ilg'or va zamonaviy bank texnologiyalarini O'zbekiston bank tizimiga qo'llash, bu o'z-o'zidan bank daromadlarining ko'lamini kengaytirib bormoqda.

Bank daromadining mohiyati va boshqa moliyaviy institutlaridan farqlanib turuvchi xususiyati – bank pul resurslarini tashkil etib va ularni yuqori daromadli bank portfellarini yaratish layoqati bilan xususiyatlanadi.

Bank resurslarini tashkil qilish imkoniyatlari iqtisodiyot uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ular moslashuvchan kredit tizimini amalga oshirmoqda, qaysiki iqtisodiyotni barqaror rivojlanishiga zarur shart-sharoitlarni yaratib bermoqda. Bankning daromadliligi, birinchi navbatda, xarajatlarini kamaytirishga bog'liq. Bank ishi texnologiyasidagi muvaffaqiyatlar joriy xarajatlarni kamaytirishga imkon beradi.

Bank operatsiyalarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar operatsion xarajatlar deyiladi. Ularni to'g'ri yoki o'zgaruvchan xarajatlar deyish mumkin. Chunki, xarajatning kattaligi bank amalga oshirgan operatsiya hajmiga to'g'ridan to'g'ri bog'liq bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Karimov I.A. "Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari – T: O'zbekiston, 2009. – 56.
2. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida" gi Qonuni. Toshkent, 1995 y.
3. O'zbekiston Respublikasining "Valyutani tartibga solish to'g'risida" gi Qonuni. 2003 y 11 dekabr.
4. O'zbekiston Respublikasining "Markaziy banki to'g'risida" gi Qonuni. Toshkent, 1996 y.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Bozor islohotlarini chuqurlashtirish va iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish sohasidagi ustuvor yo'nalishlar amalga oshirilishini jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" Toshkent. 14.06.2005 yil.
6. Bekmurodov A.Sh.va b. O'zbekiston iqtisodiyotni liberallashtirish yillarida, 5 qism. 4-qism. Moliya va bank tizimidagi islohotlar samarasi, TDIU, 2005 y.
7. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: учебник / под ред. Красавиной Л.Н. - 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 576 с.
8. О'Нил У. Как делать деньги на финансовом рынке: Стратегия торговли на росте и падении / Уильям О'Нил; Пер. с англ. – 3-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 329 с.